

HRONICA ROMÂNILOR – RADIOGRAFIA DISCURSULUI ISTORIC PROFESAT DE GHEORGHE ȘINCAI

Ana Maria Roman-Negoi

Investigarea operei istorice a lui Gheorghe Șincai, a constituit un proces complex care a avut în vedere urmărirea debutului și evoluției scrisului istoric, organizat pe 3 nivele de lucru: colecția *Notata ex variis authoribus*, *Colecția Rerum Spectantium* și, în cele din urmă, textul lucrării *Hronica românilor*¹. Lucrarea de față propune o radiografie a investigațiilor efectuate în jurul scrisului istoric la Gheorghe Șincai, pe ultimul nivel de lucru, cel al *Hronicii*, care înglobează moștenirea nivelelor anterioare și care întregește, astfel, imaginea asupra iluministului român, la granița dintre scrisul cronicăresc și istoria de tip modern.

Hronica românilor, lucrare scrisă în limba română, cu caractere chirilice, cuprinde informație sistematizată cronologic, între limitele anilor 86-1739, fiind organizată în 3 volume, care reconstituie istoria românilor în context sud-est european². Parcurgerea integrală a textului lasă să se întrevadă însă intențiile lui Gheorghe Șincai de extindere a acestor limite, prin trimiteri/precizări referitoare la anii 1741 și 1744³. Mai mult, în manuscris se păstrează extrase făcute de acesta, din diferiți autori, care merg până la anul 1803⁴. De altfel, și impresia pe care lucrarea o lasă, este aceea de text neterminat, încheiat brusc, fără nici un fel de formulă de final/concluzii, din partea autorului.

Istoriografia pendulează între nevoia de a se nutri din surse proaspete, mereu mai ample, și imperativul construcției, care implică aflarea, fie și intuitiv, a unei scheme, a unei paradigme care să permită înălțarea edificiului⁵. Astfel, laboratorul istoric pe care *Hronica* îl concentrează se prezintă, și de această dată, ca un edificiu punctat constant de intervențiile personale ale autorului ei, care confirmă noutatea proiectului istoriografic, susținut de un nivel informațional

¹ Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, ediție îngrijită și studiu asupra limbii de Florea Fugariu, prefață și note de Manole Neagoe, vol. I-III, București, Editura pentru literatură, 1967-1969.

² „[...] că toată partea aceasta a Hronicei românilor cu acela rînd va merge, ca și cea mai dinnainte, începînd de la acești trei frați, Asan, Petru și Ioannichie și pășind din an în an și nu numai despre ei și semînța lor, ci despre toți românii vorbind.” Vezi Șincai, *Hronica românilor*, vol. I, anul 1186, p. 342. Pentru citare se va folosi și anul la care apare informația.

³ „La anul 1741 și la cei următori, cum se va arăta acolo; [...] voiu aduce la anul 1744.” Vezi Șincai, *Hronica românilor*, vol. III, anul 1723, p. 343; *ibidem*, vol. III, anul 1731, p. 351.

⁴ Gheorghe Șincai, *Documente extrase de la diferiți autori*. Manuscris autograf, 99 pagini în 4°. Cuprinde perioada anilor 1723-1803. Manuscris aflat la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, ms. nr. 543, provenit din Biblioteca Episcopiei din Oradea. Menționat și de Iacob Radu, în *Manuscriptele Episcopiei Unite din Oradea Mare*, Studiu bibliografic, București, 1923, manuscris nr. 235, p. 39.

⁵ Alexandru Zub, *Biruit-au gândul*, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 324.

de proporții, și aceeași distanță față de nivelul cronisticii interne, probată, de altfel, și de colecțiile *Notata* și *Rerum spectantium*.

Analiza unui text începe de la citirea lui într-o așa manieră, încât să fie înțeles fiecare cuvânt și fiecare propoziție⁶. Pentru *Hronica românilor*, pătrunderea în laboratorul istoric prin intermediul acestor coduri de acces, concentrate în formula intervențiilor/comentariilor personale ale lui Gheorghe Șincai la sursele utilizate, a ținut seama de particularitățile materialului cu care s-a lucrat: text edit, de dimensiuni mari. Textul edit presupune o copie cât mai fidelă a manuscrisului, care suportă însă procesele de curățare, aranjare și explicitare, din partea editorilor, în vederea unei parcurgeri fluente pentru cititor. Astfel, dacă în cazul colecțiilor inedite investigate, *Notata* și *Rerum spectantium*, marcajele grafice făcute de autor (corecturi, ștersături, tăieturi, sublinieri, observații marcate *Nota Bene*), constituiau atât ghidul de parcurgere a textului, cât și indiciile procesului creației istorice, în cazul de față, identificarea și extragerea elementelor cu relevanță pentru discursul istoric a putut fi posibilă numai prin parcurgerea integrală a *Hronicii*.

Numărul consistent dar și varietatea acestor intervenții, purtătoare de sens și semnificație pentru obiectivul urmărit în cadrul cercetărilor efectuate în jurul deconstrucției discursului istoric la Gheorghe Șincai, a solicitat, și la acest nivel, încadrarea lor într-o *tipologie*, care să permită urmărirea flexibilă a acestora pe cele mai relevante direcții: metoda și concepția istorică a autorului. În acest sens am operat cu următoarele categorii:

A. Intervenții cu relevanță metodologică, care reunesc :

- a) trimiteri de tipul *vezi*;
- b) formule de preluare a informației : *așa cuvîntă, așa zice, precum scrie*, etc.;
- c) formule de confirmare, comparare a surselor: *așisderea scrie/ scriu, la fel*

scrie;

d) precizări în legătură cu tipul de sursă utilizată.

B. Intervenții cu relevanță conceptuală, care reunesc:

- a) observații critice la autorul/sursa utilizată;
- b) considerații personale despre rolul istoricului/istoriei;
- c) formule de confirmare, comparare a surselor: *așisderea scrie/ scriu, la fel*

scrie;

d) trimiterile de tipul *vezi*;

e) precizări, corecții în textele preluate.

C. Varia – categorie care subsumează următoarele tipuri de indicii:

- a) indicii autobiografice;
- b) indicii pentru sistemul de relații personale;
- c) indicii pentru stadiul *Hronicii*;

⁶ *Imagining resistance. Discourse and power in 19th Century Austria*, Herausgegeben von Jan Feller und Michael Metzeltin, 3 Eidechsen, Wien, 2003, p. 37.

d) indicii pentru rolul cenzurii în epocă.

Parcursul atentă a textului lasă să se întrevadă cu claritate scopul lucrării și metodologia de lucru⁷: „[...] Tot scopul meu au fost și este ca în hronica aceasta se adevărez acelea care sînt de lipsă spre înțelegerea și știința istoriei românilor”⁸. Observația constituie un indice important pentru complexitatea și, mai ales, finalitatea efortului arheografic urmărit de Gheorghe Șincai, pe fondul în care istoriografia românească nu beneficiase de un exercițiu anterior ordonator, încadrabil conceptului de școală, care să fundamenteze dezvoltarea proiectelor de sinteză istorică.

La nivel metodologic, sistematizarea și prezentarea cronologică a informației reflectă definitivarea tiparului de lucru. Deși titlul lucrării face trimitere la istoriografia veche, el e numai o modestă învăluire a ceea ce găsim dincolo de el⁹. Opțiunea pentru expunerea cronologică, în formula *hronicii*, pe fondul unui volum informațional supradimensionat, apare ca cea mai potrivită modalitate de gestionare și prezentare, modelată sub influența spiritului ordonator al secolului al XVII-lea, a istoriografiei italiene în particular. Ceea ce nu permite însă transferul automat de la formula de lucru – *hronica* –m la catalogarea autorului care o folosește – *cronicar* – este atitudinea și poziția lui Șincai în relația cu sursele în baza cărora își realizează lucrarea. Impresia pe care parcursul textului o lasă este aceea că Șincai este foarte prezent în textele cu care operează, în evenimentele reconstituite, atent până la detalii, inclusiv de ordin semantic¹⁰, printr-o gamă variată de intervenții, care îi susțin poziția autonomă și existența unor procedee de lucru neîntâlnite la cronicari.

Analiza modului de citare este în măsură să dezvăluie, la nivel metodologic, un autor ordonat în relația cu sursele, chiar dacă nu întotdeauna extrem de riguros. Se păstrează, la nivelul 3 de lucru, formula generală de citare prezentă și la nivelele 1 și 2, concentrate în colecțiile amintite la început: autor, titlul lucrării, capitol, pagină. În special pentru autorii și lucrările adăugate în acest stadiu¹¹, rigoarea citării nu mai este la fel de evidentă, în cele mai multe cazuri apărând doar numele autorului sau lucrarea¹², în forme abreviate, ceea ce

⁷ „[...] toți istoricii, cîți au scris despre lucrurile acestea pătrate de Mihai Vodă, foarte amestecă toată istoria carea eu drept aceia așa o pun în rînd, însemnînd fieștecare lucru de unde l-am luat.” Șincai, *Hronica românilor*, vol. II, anul 1600, p. 369.

⁸ *Ibidem*, vol. III, anul 1706, p. 283.

⁹ Ovid Denșușianu *Literatura română modernă*, vol. I, București, 1929, p. 49.

¹⁰ Exemplu selectat din *Hronica românilor*: „ziseiu «mai tot» și nu «pururea»”, în vol. I, anul 679, p. 204.

¹¹ Exemple selectate din *Hronica românilor*: Neupórt, *De ritibus Rom.*, în vol. I, anul 244; Eunapius, *De legationibus*, în vol. I, anul 376, p. 95; Epiphanius Scholasticus în sua *Collectione*, în vol. I, anul 458, p. 137.

¹² Exemple selectate din *Hronica românilor*: Herodianus, în vol. I, anul 211, p. 28; Usus, în vol. I, anul 274, p. 50; Petrus Boschius, în vol. I, anul 362, p. 83; Theodoretus, în vol. I, anul 376, p. 95; Menander, în vol. I, anul 582, p. 176.

îngreunează identificarea exactă a sursei din care s-a preluat informația. Analiza modului de citare a urmărit și categoria surselor documentare¹³, a căror localizare este de această dată indicată cu precizie, permițând o identificare flexibilă și la ora actuală.

Metodologia de raportare la informația utilizată se definește progresiv, prin formulele de preluare a informației (*așa zice, așa scrie, așa ți le pun înaintea din, precum mărturisește* etc), formulele de confirmare, comparare (*așisderea scrie*) și trimerile de tipul *vezi*, care susțin existența unei game variate de procese subordonate unui discurs istoric evoluat, coerent, logic și argumentat: conexiunea¹⁴, compararea surselor¹⁵, explicitarea¹⁶, detalierea informației pe un subiect¹⁷.

În categoria intervențiilor cu relevanță la nivel metodologic se înscriu și precizările asociate surselor documentare utilizate: dacă sunt originale sau copii¹⁸, dacă procedeul de preluare se bazează pe reproducere sau traducere a

¹³ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Iară hrisovul se află și la Catona și la comitul Seceni”, în vol. I, anul 1243, p. 409; Daniel Cornides, *Dipl. Mss.*, tom. 4, p. 31, în vol. I, anul 1267, p. 425; Daniel Cornides, *Mss. dipl.*, tom.1, p. 46, în vol. II, anul 1447, p. 23; „Hrisovul acesta, carele se ține în original în arhivul sașilor din Sibiu, supt numărul 401”, în vol. II, anul 1481, p. 101.

¹⁴ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Cetește și cele ce am scris în Istoria românilor, partea 2, § 8, 9, 10”, în vol. I, anul 105, p. 14; „Ci tu mai cetește, care le-am scris la anii 1215 și 1224”, în vol. I, anul 1291, p. 441; „Vezi pe istoricul bălăcenesc la anul trecut”, în vol. III, anul 1718, p. 331; „Vezi și pe generariul Bauer, de vrei a ști mai multe despre reforma aceasta”, în vol. III, anul 1739, p. 378.

¹⁵ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Iată aduseiu ce scrie Victor, Orosie și Evtorpie (cu carii se năvălesc Paul Diaconul și cu Sestul Ruf), din cuvînt în cuvînt”, în vol. I, anul 262, p. 41; „Cîte au scris mai nainte Calvisie despre avgustul Valente, toate le scriu și s. Theofan, Ioil, Zonara, Chedren, Svida și Constantin Manasse, numai cît zice s. Theofan”, în vol. I, anul 378, p. 97; „Așisderea scrie Hermann, numai cît acesta pune anul 501”, în vol. I, anul 504, p. 149; „Vro cîțiva avtori scriu despre lucrurile care ți le voi pune înaintea la anul acesta, ci nu se năvălesc între sine, nici în numărul anilor”, în vol. I, anul 679, p. 202; „Aci nu se năvălește preavestitul Enghel cu Heidenstein”, în vol. II, anul 1577, p. 306; „Doi avtori scriu la anul de-acum despre Valahia, adecă istoricul bălăcenesc și Delchiaro, carii mult se împritrivesc unul altuia”, în vol. III, anul 1716, p. 313.

¹⁶ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Aceasta iaste ce scrie Zosim Comitul, pre carele ca se-l înțelege, trebuie să știi că [...]”, în vol. I, anul 269, p. 45; „Din cuvintele lui Chedren, cele mai sus aduse, se nu închidzi că (să nu înțelegei că), ci doară că [...]”, în vol. I, anul 948, p. 280.

¹⁷ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „precum mai larg se va spune la numitul an”, în vol. I, anul 438, p. 123; „Tu cetește pre Haner și mai multe vei afla întrînsul”, în vol. I, anul 1038, p. 308.

¹⁸ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „așadară cînd au scris așa Frederic, prin comani au trebuit se înțeleagă pre români sau doară au scris el și numai scriitorii cei mai tîrzii au scris cî în loc de r, pentrucă originalul (izvodul) nu l-am văzut cu ochii miei”, în vol. I, anul 1241, p. 407; „hrisovul lui Ludovic celui dintîiu, craiului Ungariei, care hrisov se află la Vagner, scris din avtentică copîă a conventului din Léles”, în vol. I, anul 1359, p. 496; „Eu aduc un hrisov [...] care hrisov îl aduce Vagner din originalul”, în vol. I, anul 1360, p. 501; „Donația aceasta, în

textului¹⁹. Coroborarea acestora cu menționarea traseelor de circulație a informației istorice în epocă, între autori²⁰, completează un exercițiu metodologic fluent, atent până la detaliu, punând în evidență un spirit activ în relația cu sursele, pe care le stăpânește cu precizie.

Urmărirea textului *Hronicii*, sub aspect metodologic, a evidențiat faptul că, după anul 1550, se constată la Șincai o creștere în dimensiune a textelor preluate pentru reconstituirea istorică, chiar dacă intervențiile personale se păstrează.

De la Miron Costin și Dimitrie Cantemir, ultimul preocupat chiar de canoanele cercetării istorice, însă mai ales de la Gheorghe Șincai, în a cărui operă întâlnim prima oară termenul de *critică*, până în primele decenii ale secolului al XIX-lea, spiritul critic a parcurs o evoluție continuă²¹. În cazul de față, atitudinea critică a autorului²² și imparțialitatea în evaluarea surselor²³, în

original, se află în arhivul preanălțatei camerei ungurești, cei de curte, din Buda”, în vol. I, anul 1387, p. 536; „Diplomatul acesta l-am scris din original transmutul capitlului din Bălgrad”, în vol. III, anul 1699, p. 246.

¹⁹ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Privileghionul acesta l-am înturnat din cuvînt în cuvînt din scrisoarea lui Daniil Cornides”, în vol. I, anul 1223, p. 387; „voi întoarce diplomatul lui Bela al patrulea pre românie”, în vol. I, anul 1246, p. 411; „aci voi înturna de pre italianie în românie care le scrie Foresti”, în vol. I, anul 1358, p. 492; „Pentru aceia eu nu mă mir de au greșit preavestitul Enghel socotind că [...] căci talmăcirea au fost smintită”, în vol. II, anul 1449, p. 29; „drept aceia eu îl voi întoarce pre românie, tocma cum s-au typărit de Colar la sfîrșitul cărților aceluiaș Nicolae Olahul”, în vol. II, anul 1548, p. 251.

²⁰ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Așadară greșește Sigebert, și după dînsul Assemani cînd scrie [...]”, în vol. I, anul 679, p. 203; „Așisderea scrie sîntul Theofan, din carele, cum am mai zis, au luat istoria avtorul Mischelle”, în vol. I, anul 702, p. 211; „La anul acesta, din Eginhard și din Hronica de la Fulda, așa scrie Șenleben”, în vol. I, anul 824, p. 238; „Acestea scrie preavestitul Enghel, adevărat urmînd pre Peissonel, pre Cantemir și pre Analistul rusesc”, în vol. I, anul 1359, p. 496; „pre Turoție îl urmează Bonfinie, apoi pre aceștea îi urmează mai toți streinii afară de Spondan”, în vol. I, anul 1392, p. 547.

²¹ Zub, *Biruit-au gândul*, p. 257.

²² Exemple selectate din *Hronica românilor*: „precum se înșală Eccard”, în vol. I, anul 270, p. 46; „Greșește așadară Catona”, în vol. I, anul 499, p. 147; „În trei puncturi greșește aci preavestitul Enghel”, în vol. II, anul 1433, p. 592; „Așisderea scriu Dlușoș și Cromer, iară Miron adaogă [...], dară eu nu poci crede, pentrucă se găsește la Doghiel extractul acesta”, în vol. I, anul 1435, p. 594; „Pre avtorii, pre carii i-am adus eu la anul acesta, și carii tocma pe vremea aceasta trăia și scriia, de i-ar fi cercat și cernut preavestitul Enghel, nu s-ar fi lipit de bîrfelele neotericeilor, ci ar fi scris istorii, nu povești desfundate”, în vol. II, anul 1599, p. 366.

²³ Exemple selectate din *Hronica românilor* – pentru aceeași sursă există două tipuri de raportare: confirmare și critică: „Bine zice prea vestitul Enghel că nu trebuie amestecați Lațco din Moldova cu Ladislav II din Țeara Muntenească, pentrucă bullele lui Urban al cincilea încă aceasta arată, ci greșește întru aceia că zice că Lațco din Moldova au fost feciorul lui Sas Vodă, precum s-a zis la anul 1359”, în vol. I, anul 1370, p. 516; „Așa preavestitul Enghel și bine zice că Elia au fost fecior și nu frate lui Alexandru celui dintîiu, domnului Moldovei, dară greșește, întîiu zicînd că Dogiel reu au făcut scurtarea diplomatului mai sus adus, fără numai au scris extracturile de alții făcute, vărîndu-se că nici au știut românește; greșește a doaoa scriînd că [...]; dară și mai reu greșește a treia, pentrucă uitîndu-și ce au fost scris, în pagina 117, după

special în ceea ce privește literatura istorică contemporană (Enghel, Kovachich, Cornides, Micu), poziția autonomă²⁴ în relația cu acestea, constituie firul roșu al *Hronicii*, probând totodată capacitatea lui Șincai în câmpul evaluării și analizei istorice. Prezența formulelor tranșante: *nu poci crede, nu poate fi adevărat, greșește când scrie, greșește zicând, smintește etc.*, alături de interogațiile asupra informațiilor necredibile, în formula: *cum poate fi adevărat ce scrie?*²⁵, susțin, și la acest nivel, reconsiderarea profilului și discursului istoric revendicat de Gheorghe Șincai, marcat de cultul pentru adevărul istoric. Evaluarea, analiza²⁶, compararea, confruntarea, conexiunea surselor, respingerea informației necredibile²⁷, reconstituirea argumentată, în formula *am arătat/voiu arăta*²⁸, regăsite în text,

aceaia, în pagina 122 zice [...]”, în vol. I, anul 1421, p. 578; „[...] precum bine scrie Spontoni, dară reu face că și ținerea oștilor acestora încă o tâlcuiește în rea parte, numai ca se poată acoperi nelegiuirea lui Basta”, în vol. II, anul 1601, p. 382; „se înșală preavestitul Enghel carele mai bine nimerește scopul istoriei, când scrie [...]”, în vol. III, anul 1667, p. 136; „Acestea bine le scrie Samoil Clain, numai în hronologie smintește”, în vol. III, anul 1696, p. 230.

²⁴ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Sisman n-au putut fi craiul nici al sîrbilor, carii se înțeleg prin odrisii, nici al Moldovei, ci au fost al Bulgariei, precum s-au arătat la anii trecuți. Vezi și acelea, care le voiu scrie la anul 1389 despre acesta”, în vol. I, anul 1380, p. 527; „Ca se descîlcesc cele de preavestitul Enghel încîlcite, la anul de-acum voiu aduce zisele avtorilor pre carele el n-au vrut să-i urme din cuvînt în cuvînt, apoi îți voiu spune și judecata mea”, în vol. I, anul 1433, p. 588.

²⁵ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Care fiind așa, cum poate fi adeverat ce scrie Anonymul românesc, la anul 1534?”, în vol. II, anul 1536, p. 229; „Cum poate fi, așadară, ca polonii se fie lucrat pentru mazălirea lui, precum scrisă preavestitul Enghel?”, în vol. III, anul 1634, p. 43; „Dară oare adeverate sînt vorbele lui Delchiaro?”, în vol. III, anul 1672, p. 148; „Dară oare nu amestecă preavestitul Enghel pe Gheorghie Brancovici, fratele mitropolitului Sava Brancovici, despre carele am cuvîntat la anul 1680, cu Gheorghie Brancovici, despotul Serbici? Vezi și pe Rinc”, în vol. III, anul 1688, p. 194.

²⁶ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „ci mie mi se vede că hrisovul acesta nu iaste adevărat al lui Mircea Vodă, pentrucă, de ar fi al lui, l-ar fi început și închis ca și pre celelalte hrisoave ale sale”, în vol. I, anul 1410, p. 570; „Eu încă nu mă împotrivesc întru aceasta preavestitului Enghel, pentrucă de-amănuntul cercînd lucrul la istoricii cei vechi, pre Vlad sau Vladislav al treilea mai nainte de anul 1431 nu-l aflu numit Dracula”, în vol. I, anul 1431, p. 586.

²⁷ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Ci tu aceasta nu o crede”, în vol. I, anul 967, p. 284; „Cu mult mai puțin poci crede ce scrie preavestitul Enghel”, în vol. III, anul 1688, p. 197; „Așadară cetitoriule! de vei citi pe Bethlen Micloș și pe Cerei Mihaiu, se nu le crezi, că aceștea numai clevete scriu asupra rezoluției mai sus aduse”, în vol. III, anul 1698, p. 237; „Înse zisa aceasta a călugărului Clain, pentru hronologie nu e de a se crede, căci precum zice vlădicul Clain”, în vol. III, anul 1711, p. 299.

²⁸ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „[...] ci zisa cinstitului Haner, măcarcă cheamă întru ajutoriu pre Turoșie, Bonfinie și pre Reva, nu e de a se crede, pentrucă Bulgaria întreagă, cum am arătat la anul 1259, ungurii nu o-au avut supt sine vreodată”, în vol. I, anul 1272, p. 427; „[...] iaste numai бірfeală și nu istorie adevărată, precum voiu a-ți arăta”, în vol. I, anul 1284, p. 436; „eu nu poci crede, și din acelea care le voi arăta al anii viitori, tu încă vei vedea că iaste numai бірfeală”, în vol. I, anul 1343, p. 482; „Așisderea scriu Cromer, Petru de Reva și Bonfinie, carele numai de fală pune Terțul lîngă rîul Ierașului, ca să se vadă ungurii a fi biruit Valahia pîna

constituie procedee vizibile și constante, care cristalizează un exercițiu distanțat de vechea manieră de lucru cronicărească, impersonală și adesea confuză. Cronicarul nu caută, dincolo de eveniment, sensuri și cauze, ignoră înălțurile, nu întreprinde nimic pentru a descifra posibilele conexiuni și luminile pe care le pot aduce în istoria propriului său popor. Opac la îndatoririle de interpret al faptelor, obligatorii în cazul unui istoric, cronicarul își reduce travaliul la a pune cap la cap evenimentele, în construcții care nu-și dezvăluie cu ușurință structurile interioare²⁹.

Procesul de evaluare a surselor utilizate realizează adevărate caracterizări³⁰, care implică departajarea acestora³¹ în surse credibile și surse subiective. Pe această direcție este semnificativă credibilitatea³² și, implicit, ponderea pe care Șincai o acordă documentului istoric în reconstituirea istorică realizată³³. Pentru verificarea unei scrieri istorice, Șincai duce mai departe un principiu *sine-qua-non* conturat de Samuil Micu, cel al adevărului conținut de acel text: „[...] ia sama, oare acea scriere istoricească adevărată iaste³⁴”, regăsit în *Hronică* în raportările critice la sursele utilizate: „[...] Pre avtorii, pre carii i-am adus eu la anul acesta, și carii tocma pe vremea aceasta trăia și scriia, de i-ar fi

la Ieraș, ce n-au fost vreodată, cum voiui arăta la anul 1377”, în vol. I, anul 1370, p. 513; „căci eu voiui arăta aci că războiul [...] nu în anul 1442 cum vrea Haner, ci în anul de-acum, 1441, precum arată Calvisie”, în vol. II, anul 1441, p. 8; „au agiuns la domnia Moldovei, ce nu este adevărat, pentru cele ce am arătat la anii trecuți și mai vîrtos la anul 1667”, în vol. III, anul 1673, p.153.

²⁹ Dan Horia Mazilu, *Cronicarii munteni. Modele de retorică a povestirii*, București, Editura Minerva, 1978, p. 94.

³⁰ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Mai pre scurt și mai pre înțeles scrie Evtropie”, în vol. I, anul 262, p. 41; „Las de a scrie toată călătoria solilor împăratului Theodosie pînă la Attila și pentru lungimea ei și pentru că e foarte confuză; ci tu o cetește în Prisc Rectorul și în Gheorghie Prai”, în vol. I, anul 449, p. 129; „măcar că Chedren, ca grec, reu au scris cuvintele”, în vol. I, anul 1015-1017, p. 301; „Cîte scrie Anna Comnena prea pre larg, după obiceiul ei”, în vol. I, anul 1093, p. 327.

³¹ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Istoricii ungurești tocma reu se năvălesc despre anul în care au murit Bela al patrulea, ci eu țin cu Haner”, în vol. I, anul 1270, p. 426; „Mai de a se crede ar fi ce scrie Enghel”, în vol. I, anul 1272, p. 427; „Mai vrednic iaste de a se ceti hrisovul lui Ladsilav II Bessarab”, în vol. I, anul 1372, p. 518.

³² Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Așa arată hrisoavele cele bătrîne care totdeauna mai mult se prețuiesc, decît minciunile acelor, carii, cu supunerea Valahiei întregi, numai se lingăresc ungurilor”, în vol. I, anul 1370, p. 513; „Mie mi-ar plăcea a vedea hrisoavele, ale căror regestruri le aduce Dogiel, în original, pentru că nu cred eu se fie supus Petru II Mușat pre sine polonilor”, în vol. I, anul 1387, p. 536; „Așisderea scriu Turoție, Bonfinie, Albin și Bulliald, carii greșesc punînd întîmplarea acesta la anul 1415, pentru că hrisovul mai sus adus, de la Catona, nu îngădue aceasta”, în vol. I, anul 1420, p. 577.

³³ Pentru ponderea acordată surselor documentare vezi exemple în *Hronica românilor*: vol. I, p. 452, 453, 456, 457, 458, 486, 480, 490, 501, 509, 521; vol. II, p. 22; vol. III, p. 55.

³⁴ Mihail Alin Gherman, „Samuil Micu despre scrisul istoric: marginalii la o teorie iluministă a istoriografiei și beletristicii”, în *Literatura română din Transilvania între preiluminism și preromantism*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2004, p. 69.

cercat și cernut prevestitul Enghel, nu s-ar fi lipit de bîrfele neoterice, ci ar fi scris istorii, nu povești desfundate³⁵”.

Discursul *Hronicii* este punctat de considerațiile personale ale autorului, de natură filosofică, asupra rolului istoriei și istoricului, sau în privința manierei proprii de lucru. Exemple sugestive precum: „[...] istoricilor, a căroră deregătorie iaste a scrie numai drept, nepărtinind vreunuia, neasuprind pe vrurul”³⁶; „[...] pentru că istoricilor nu se cuvine a scrie alta, fără numai întâmplările, precum au fost”³⁷; „[...] prevestitul Enghel unde poate, tot jarul îl trage la oala unguirilor necăutînd mai de multe ori adevărul, carele iaste tocma de lipsă în fieștecare istoric”³⁸, sau „[...] tătuși a mea iaste ca, confruntîndu-i pre dînșii între sine și încă și cu scriitorii de la apus, se cerc adevărul”³⁹, se constituie în argumente în favoarea unei concepții moderne, a unei atitudini obiective în reconstituirea trecutului, subordonate principiului *sine ira et studio*.

Filtrarea, prelucrarea și completarea⁴⁰, sintetizarea⁴¹ și interpretarea proprie a informației⁴², marcarea pozițiilor subiective⁴³ sau sublinierea

³⁵ Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, vol. II, p. 366.

³⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 129.

³⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 381.

³⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 548.

³⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 257.

⁴⁰ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Eu, ca se meargă lucrul mai respicat, întîiu îți voi arăta, după obiceiul meu, din avtorii cei mai bătrîni [...] apoi voi descurca zisele celorlalți avtori, ca să se poată cunoaște și ști adevărul”, în vol. I, anul 679, p. 202; „Drept aceia, cetitoriule! gîndesc că-ți va fi de folos, de voi adaoga niscăi tîlcuri prin care să se mai ușureze înțelesul avtorului acestuia”, în vol. I, anul 834, p. 242.

⁴¹ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Prea lung aș fi de aș aduce cuvintele tuturor istoricilor carii au scris războiul unguirilor cel de la Varna; drept aceia numai pre scurt voi a culege și a aduna cîte sînt de lipsă spre înțelegerea lucrului”, în vol. II, anul 1444, p. 12; „Drept aceia cîte am însemnat în Annali miei, o parte și numai măduva, o voi aduce aci, ca ție se-ți dau prilej ca se cetești pre Cromer, pre Miron logofătul, pre Sarnichie, pre Tuberon și Foresti, carii toți scriu ca și Cromer”, în vol. II, anul 1497, p. 129; „Despre Ungaria și despre Ardeal, fiind că Catona și Ghebhardi preancîlcit scriu la anul de acum, eu dintr-înșii și din Vagner numai pe scurt și mai chiar le voi scrie ce s-au întîmplat”, în vol. III, anul 1705, p. 281; „Drept aceia numai pe scurt ți le aduc, din Catona”, în vol. III, anul 1736, p. 354.

⁴² Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Din amîndoa inscripțiile, fiindcă amîndoa se află în Aiud, s-ar putea judeca ca în Aiud au fost coloniă românească”, în vol. I, anul 198, p. 26; „Locul în care au pățimit, au fost Moldova, Bugeacul sau Țeara Muntenească. Eu gîndesc că au fost Țeara Muntenească, pentru că și S. Sava acolo au pățimit”, în vol. I, anul 372, p. 71; „Din toată spunerea Rectorului Prisc, de astă dată poți culege că [...]”, în vol. I, anul 448, p. 127; „Din diplomatul acesta, precum și din altele, se vede că [...]”, în vol. I, anul 1321, p. 461; „Eu cu Stritter înțeleg prin schythe pre moldoveni, prin gete pre românii din Țeara Muntenească”, în vol. I, anul 1332, p. 477; „Așadară cu fundămînt închid eu [...]”, în vol. I, anul 1359, p. 498.

⁴³ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Cîte smîntește Bonfinie vorbind despre încoronarea lui Carol Robert, le arată Haner, nici e minune că greșește Bonfinie, căci au fost strein și au scris despre Ungaria mai mult pentru bani decît pentru adevăr”, în vol. I, anul 1310, p. 452; „[...] prevestitul Enghel, carele apoi îndată aduce povestea despre Dragoș, despre cătaoa lui, ce

inconsecvenței autorilor⁴⁴ în raport cu propriile texte și afirmații față de un subiect, efortul de radiografiere obiectivă a surselor utilizate, sublinierea neclarităților, dublate de trimiterea către o sursă veridică pentru explicitare sau detaliere, constituie tot atâtea argumente pentru respingerea ideii de preluare mecanică și susținerea unui tip de discurs care se înscrie rigorilor moderne ale timpului din care se revendică. Nu toate pozițiile sau interpretările date de Șincai asupra unui subiect au fost confirmate ulterior de cercetările istorice. În principal datorită surselor utilizate, *Hronica* contribuie la perpetuarea unor erori de identificare, cronologie sau localizare⁴⁵.

Analiza detaliată a lucrării, în cheia acestor intervenții personale în/la textele folosite pentru redactare, confirmă și pentru nivelul 3 de lucru, interesul și rigoarea pentru o cronologie cât mai exactă⁴⁶. De la raportările critice, în formula *greșește/smintește hronologia*⁴⁷, dublate adesea de trimiteri pentru

s-au chemat Molda, și despre zimbru, carea poveste nu e vrednică de a se scrie, fiindcă iaste numai bîrfeală și nu istorie adevărată, precum voi a-ți arăta”, în vol. I, anul 1284, p. 436; „Așa arată hrsoavele cele bătrîne care totdeauna mai mult se prețuiesc, decît minciunile acelora, carii, cu supunerea Valahiei întregi, numai se lingăresc ungurilor”, în vol. I, anul 1370, p. 513; „Ci aceasta o au scris numai de fala goală Turoție și dintrînsul ceilalți dimpreună cu Foresti”, în vol. I, anul 1390, p. 545; „Ci Sarnichie trage foc la oala sa”, în vol. I, anul 1391, p. 546; „Turoție, la anul 1392, iarăș bîrfește că [...] și pre Turoție îl urmează Bonfinie, apoi pre aceștea îi urmează mai toți streinii afară de Spondan, ale cărui cuvinte le voi aduce la anul îndată următoriu, din care lezne vei culege că Turoție aci încă numai de-a fala vorbește și greșește”, în vol. I, anul 1392, p. 547; „Cum că Bonfinie nu se nărăvește cu sine însuș în multe cuvinte n-ar fi greu a arăta, așa de încîlcit scrie avtorul acesta și numai din pizmă”, în vol. II, anul 1467, p. 70; „În zădar se lingărește așadară, preavestitul Enghel și aci ungurilor, căci scopul său nu-l va dobîndi pururi”, în vol. II, anul 1503, p. 142.

⁴⁴ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Pînă aci prea vestitul Engel, despre carele bine am scris la anul 1284 că nu descurcă, ci încurcă toate, pentru că și aici, vrînd se arete că Luccari iaste necritic și anahronist, pre sine a fi așa, cum vorbește despre alții, chiar se arată, ba, ce e mai mult, se arată pre sine că nu-și aduce aminte ce au scris de la o pagină la alta”, în vol. I, anul 1309, p. 450; „Așa preavestitul Enghel uitîndu-și ce au fost scris, în pagina 117, după aceaia, în pagina 122 zice [...]”, în vol. I, anul 1421, p. 579.

⁴⁵ Exemple de erori multiplicare de Șincai prin *Hronica românilor*: erori de identificare, în vol. I, p. 157, 397, 408; vol. II, p. 267, 272; erori de localizare, în vol. I, p. 404, 513; erori de cronologie, în vol. I, p. 400, 408, 483, 561, 588; vol. II, p. 20, 81, 181, 212, 249, 321; vol. III, p. 29.

⁴⁶ Exemplu selectat din *Hronica românilor*: „Avtorii, carii scriu despre acești doi ani, așa au încîlcit toată hronologia, cît însumi nu mă poci desbăta, nici poci judeca, de care an dintru acești doi se țin, care aci le voi însemn; drept aceaia am pus amîndoi anii laolaltă”, în vol. I, anul 332, p. 73.

⁴⁷ Exemple: „Așîșderea smintește în hronologie și Chedren cînd scrie”, în vol. I, anul 332, p. 73; „și așa smintește preavestitul Enghel și aci în hronologie”, în vol. II, anul 1477, p. 97; „Aceștea bine le scrie Samoil Clain, numai în hronologie smintește”, în vol. III, anul 1696, p. 230.

identificarea exactă a momentului⁴⁸, până la deducțiile personale în formula *mi se vede* anul⁴⁹ și corecțiile împinse până la detaliu (corectarea datei unui eveniment)⁵⁰, gama intervențiilor subordonate acestei direcții subliniază existența unui spirit speculativ, capabil de a emite ipoteze fertile⁵¹, confirmate adesea de cercetările moderne⁵².

Un alt argument în favoarea respingerii ideii de preluare mecanică, prin simplul transfer al informației istorice de la autorii consultați, este reprezentat de subcategoria precizărilor⁵³ și corecțiilor la textele preluate. Prezente într-o gamă variată, de la semnalarea greșelilor de traducere⁵⁴ până la intervențiile corectoare în textele utilizate,⁵⁵ care aplică inclusiv principiul etimologic în

⁴⁸ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Așa scrie Sigebert, ci au smintit întru aceia că n-au însemnat anul în care s-au întâmplat istoria aceasta, că în anul 865 nu s-au putut întâmpla. Vezi anul 837”, în vol. I, anul 878, p. 256; „Numai în hronologie au greșit Sigebert cu trei ani. Vezi și acelea, care scrie Asseman”, în vol. I, anul 904, p. 265; „[...] ci tu vezi anul 1421, pentrucă, de vom urma lui Vindec și Annalilor turcești, jăfuirea țărilor Valahiei și Birsei nu s-a întâmplat la anul 1421, ci la anul 1425”, în vol. I, anul 1425, p. 581; „Ce scrie Samoil Clain de Sad la anul de acum [...] se ține de anul trecut”, în vol. III, anul 1702, p. 269; „Vezi anul 1701, unde almintrelea scrie”, în vol. III, anul 1710, p. 290.

⁴⁹ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Cîte scrie Anonymul Beleii despre [...] toate mi se văd a ține de anul acesta, zică ce va zice Catona”, în vol. I, anul 905, p. 266; „Precum mi se vede, de anul acesta se țin carle le zice Anna Comnena”, în vol. I, anul 1081, p. 321; „Precum mi se vede, de anul acesta se țin, care le scrie iarăș Nichita”, în vol. I, anul 1200, p. 362.

⁵⁰ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „ci au murit în 8 (nu 6) iunie”, în vol. III, anul 1660, p. 116; „[...] au murit în 29 (nu 19) octombrie”, în vol. III, anul 1688, p. 194.

⁵¹ Al. Zub, „Sur la modernité de l'historiographie roumaine au XVIIIe siècle”, în *RÉSEE*, tom XVIII (1980), nr. 2, p. 355.

⁵² Vezi Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, vol. I, p. 554, 556; vol. II, p. 15, 127, 139.

⁵³ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „muntele Sîntului Mihail (care munte iaste în părțile Ardealului)”, în vol. I, anul 1223, p. 386; „17 august 1688 (înțelege, după cărindariu cel vechiu)”, în vol. III, anul 1688, p. 193.

⁵⁴ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Pentru aceia eu nu mă mir de au greșit preavestitul Enghel socotind că [...], căci tălmăcirea au fost smintită”, în vol. II, anul 1449, p. 29; „nu cum tălcuiește Enghel cuvintele cele lătinești”, în vol. II, anul 1483, p. 105.

⁵⁵ Amintim câteva exemple selectate din *Hronica românilor*. Corecții de localizare: „Crișfeul e satul Oșorheiu, care și acuma iaste al feciorilor Micula, adecă al Chimineștilor și al Cobușeștilor, dară nu iaste în comitatul Bihărei, ci întru al Clujului. Pispuchi mi se vede a fi Pișchi sau Simerea”, în vol. I, anul 1276, p. 430; „[...] au intrat în Valahia (nu în Bessarabia)”, în vol. II, anul 1445, p. 18; „la Dîmbovița (nu București)”, în vol. II, anul 1472, p. 80; „în apa Nistrului (nu a Dniperului sau Borystenului)”, în vol. II, anul 1476, p. 90; „care sînt în Bessarabia (nu în Moldova)”, în vol. II, anul 1496, p. 128; „Vrúsic (mai bine Rúștiuc)”, în vol. II, anul 1593, p. 334; corecții de cronologie: „1540 (nu 1538)”, în vol. II, anul 1541, p. 240; „au mai domnit 3 (nu cinci) ani”, în vol. II, anul 1444, p. 15; corecții de identificare: „palatinul Valahiei (nu Moldovei)”, în vol. I, anul 1403, p. 566; „Vlad sau Vladislav V (nu IV)....Vladislav IV (nu III)”, în vol. II, anul 1456, p. 39; „au strîns unguri (mai bine secuî)”, în vol. II, anul 1497, p. 131; „Ștefan VI (nu Bogdan)”, în vol. II, anul 1526, p. 204; „cu ajutoriul cozacilor (nu și al polonilor)”, în vol. II, anul 1574, p. 302.

analiza istorică,⁵⁶ acestea sunt subordonate obiectivului unei reconstituiri clare, direcționate pe respectarea următoarelor coordonate majore: localizare în timp și spațiu, identificare exactă.

Mulțimea și diversitatea intervențiilor personale ale lui Gheorghe Șincai în/la textele utilizate pentru construcția lucrării sale au determinat necesitatea grupării lor într-o nouă categorie: *Varia*. Aceasta reunește o serie de indicatori cu relevanță indirectă pentru analiza discursului, de la cei de natură autobiografică, până la sublinierea rolului cenzurii, care nu fac decât să confirme ideea aceleiași prezențe active a autorului în relația cu sursele sale. Prin intermediul acestora devine posibilă recuperarea procesului de creație istorică, surprinsă până la detalii, care lasă să se întrevadă labirintul căutărilor autorului, preocupat constant de formula și destinația lucrării sale, cu care se identifică.

Intervențiile, precizările de natură autobiografică⁵⁷ completează în mod benefic exercițiul istoriografic consacrat reconstituirilor de tip monografic. Detalii în legătură cu originea familiei din care provine sau referitoare la etapele formării sale (Blaj, Roma, Viena, Buda) constituie informație importantă, care clarifică și întregeste dimensiunile devenirii sale ca reprezentant al Luminilor românești.

Dacă la nivel metodologic, intervențiile personale ale autorului reconstituie tiparele și traseele de circulație a informației istorice între autorii epocii, de această dată, ele completează și dezvăluie întregul sistem de relații personale cu istoricii vremii⁵⁸, care i-au furnizat sursologia care îi susține

⁵⁶ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Aci înseamnă că pre Domitian Caucanul și pre Ibața, carii se pomenesc aci, numele încă-i arată a fi fost români, căci nu sînt nume slovenești, ci lătimești”, în vol. I, anul 1014, p. 300; „Eu am îndreptat [...] iară vornic pentru aceia am pus în loc de dvornic, pentru că românii n-au cuvîntul dvornic, ci vornic, care cuvînt vine de la vernicus, cuvîntul cel lătinesc”, în vol. II, anul 1530, p. 217.

⁵⁷ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „În cît se atinge învățătura comitului Andrei Hadic, adevărat iaste că au fost nu numai foarte învățat (precum însumi am priceput în anul 1779), cînd m-am înturnat din Roma în Beci”, în vol. II, anul 1448, p. 27; „în anul 1803, cînd am mers la Buda”, în vol. II, anul 1449, p. 28; „[...] care hrîsov se află la Cornides și eu l-am adus pentru pomenirea că în Șamșud, sînt îngropați și tată-meu Ioann și mumă-mea Anna, și frate-mieu Pantilimon”, în vol. II, anul 1470, p. 78; „ci pentru că știu năravurile popești, ca unul carele am fost între dîșii și în cinul lor, ca un canonic în zece ani, de la anul 1774 cînd pliniseam a vîrstei mele 19 ani, pînă la anul 1784”, în vol. II, anul 1514, p. 183; „Eu am căpătat diplomatul acesta de la consiliarul Ștefan Costa, încă în anul 1780, cînd întorcîndu-mă de la Roma, remăsesem în Vienna Austriei, pre un an, din porunca avgusteî împărătesei Mariei Theresiei”, în vol. II, anul 1599, p. 365.

⁵⁸ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Greșeste așadară prea vestitul Enghel [*vechi pretenul meu*] cînd vrea se arete că [...]”, în vol. I, anul 824, p. 239; „Catona, carele încă mai trăia în anul 1808, în luna lui maiu, cînd am vorbit cu el în Buda”, în vol. I, anul 905, p. 266; „Privileghionul acesta l-am înturnat din cuvînt în cuvînt din scrisoarea lui Daniil Cornides, vechiu prietenului meu”, în vol. I, anul 1223, p. 387; „Mihail Vaș cel mai bătrîn, la ai cărui feciori mă și octrotesc

lucrarea, într-un gest de solidaritate intelectuală. Astfel, *Hronica* devine nu numai documentul relațiilor sale cu istoricii vremii, ci și cel al valorificării unor opere ale lor.

Unul din aspectele urmărite l-a constituit și refacerea stadiilor scriiturii. Ca și în cazul colecției *Notata*, precizările autorului referitoare la momentul cronologic în care își scrie lucrarea sau la timpul istoric reconstituit⁵⁹ reprezintă indicatori importanți pentru recuperarea procesului de creație. Această recuperare este completată de intervențiile care subliniază rolul și, implicit, rigorile cenzurii în timpul în care Șincai își redactează lucrarea. Semnalăm, la acest nivel, inclusiv existența unui proces de autocenzură⁶⁰ din partea autorului, preocupat constant de editarea lucrării sale, în beneficiul românilor și științei istorice.

Categoria avută în vedere, deși cu implicații indirecte pentru analiza discursului la Gheorghe Șincai, permite întregirea laboratorului istoric complex pe care *Hronica românilor* îl reprezintă.

Investigarea nivelului 3 de lucru, ilustrat prin *Hronică*, evidențiază, în primul rând, continuitatea cu nivelele anterioare, 2 și 1, care conferă susținere acestui proiect istoriografic, prin baza informațională și coagularea progresivă a manierei și formulelor de lucru și prezentare. În această cheie, a deconstrucției discursive, se recuperează, astfel, un efort arheografic cantitativ, care debutează cu *Notata*, se rafinează în *Rerum spectantium* și se finalizează în *Hronica românilor*.

ca la niște ucenici ai miei, pînă voi săvîrși munca aceasta, pentru folosul românilor”, în vol. I, anul 1363, p. 504.

⁵⁹ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „anul 1808 în care scriu acestea”, în vol. I, anul 915, p. 269; „La anul acesta mi-au venit înainte un hrisov al prealuminatelor familiei comitelor Vaș, care astăzi, în 28 februarie al anului 1809, cînd tocma am plinit 56 de ani de cînd m-am născut pre lume, îl scriu în Sinnea”, în vol. I, anul 1354, p. 490; „pînă în anul 1811, zile 18 ale lui februarie, cînd scriu acestea, în curtea prealuminatului și preasfințitului arhiereului românesc, domnului Samuil Vulcan, cea din Oradea Mare”, în vol. III, anul 1614, p. 6; „La sfîrșitul vieței lui Chemeni Ianoș, ce el însuș o au scris cu mîna sa, și acuma, în anul 1811, martie 22, cînd scriu acestea, se află în mîna mult lăudatului Martin Gheorghie Covaciă”, în vol. III, anul 1647, p. 66; „Cînd scriu acestea, în 4 august din anul 1811, în curtea prealuminatului și preasfințitului domnului Samoil Vulcan, episcopului celui românesc din Oradea-Mare”, în vol. III, anul 1713, p. 301.

⁶⁰ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „[...] pagubă că fiind român, au fost și tyrann, împreună cu tatăl său, pentru carea pînă azi gemem, nu numai noi, românii, ci și ungurii!!! ci despre aceasta mai multe a scrie nu poci”, în vol. II, anul 1467, p. 71; „Mulți domni de aceștea ț-ași putea numera aci, ci îi las pentru țensura, prin carea va merge hronica aceasta mai nainte de a se typări, de se va typări sub S. Coroana Ungariei, precum mi-ar fi voia”, în vol. II, anul 1514, p. 183; „typărindu-se odată munca aceasta pe lătinie, slobod îmi va fi a o typări și pe românie, fără de censura aceloră carii nu știu de acestea”, în vol. II, anul 1595, p. 341; „Grigore XIII, papa de la Roma (nu vreu se scriu pentru ce), pe vremea aceasta au înorit cărindariul”, în vol. II, anul 1584, p. 316.

Parcursul pune în lumină două atribute vizibile: proporțiile reconstituirii și funcția de lucrare instrument, aflată la răscrucea dintre două importante etape ale dezvoltării științei istorice românești.

Analiza detaliată a intervențiilor personale ale autorului, sub aspectul surprinderii relevanței lor pe direcțiile metodă și concepție istorică, demonstrează, în primul rând, prezența activă a lui Gheorghe Șincai în/la textele utilizate⁶¹, gestionate într-o manieră modernă, bazată pe citarea riguroasă, evaluarea, compararea, conexiunea, transferul acestora în funcție de evenimentul reconstituit, procese care deschid accesul la structurile interne ale textului. Această prezență, sau *sufletul meșterului*, cum afirma Nicolae Iorga, se reflectă procentual în 53.54%⁶² și permite îndepărtarea etichetelor de *compilator/cronicar*, a căror notă definitorie este dată de maniera impersonală de lucru și prezentare a informației istorice. Absența valorii literare, invocată de același Nicolae Iorga, se explică prin însăși natura lucrării, bazată pe recuperare, clarificare și ordonare sursologică. Cu toate acestea, reconstituirea concentrată în *Hronica* nu este seacă, aridă; evenimentialul este completat de descrieri istorico-geografice⁶³, în maniera Școlii de cunoaștere a statelor sau de considerații proprii autorului, care îi pun în lumină ideile politice⁶⁴, sociale,⁶⁵ religioase⁶⁶ sau cele circumscrise problemei originii și continuității românilor,⁶⁷ demonstrând caracterul militant al scrierii.

⁶¹ Sunt intervenții în corpul textului din care se transcrie și intervenții pe marginea textului.

⁶² Procentul s-a calculat prin însumarea numărului total de poziții care reconstituie anii (1087), stabilirea numărului de poziții fără comentarii/intervenții personale (505) și a celor cu observații/comentarii (582).

⁶³ Exemplu selectat din *Hronica românilor*: „Acestea, care le-am scris aci, numai pentru aceea le-am scris, ca se poți vedea că Dachia – cea-Ripoasă din sus, au început de la Singhidon”, în vol. I, anul 565, p. 172.

⁶⁴ Exemplu selectat din *Hronica românilor*: „[...] deregătoriile nu trebuia împărțite după sînge, ci după vrednicie, că așa se țin împărățiile”, în vol. I, anul 245, p. 35.

⁶⁵ Exemplu selectat din *Hronica românilor*: „[...] în anul acesta, ungurii și românii nu se osebea de la olaltă, fără numai de la sasi și de la secu, ca de la niște neamuri, ce nu era în treapta nobililor, cum era ungurii și românii, între carii nu s-au socotit proștii, cei ce era din toate neamurile”, în vol. I, anul 1437, p. 600.

⁶⁶ Exemplu selectat din *Hronica românilor*: „[...] măcar că și acuma se află nebuni ca aceia carii gîndesc că greco-catolicii, pentru că se numesc uniți, trebuie să fie supuși romano-catolicilor; ci înțelepciunea arată că a fi unit cuiva atîta însemnează cît a fi lui asemenea, și nu supus”, în vol. III, anul 1701, p. 264.

⁶⁷ Exemple selectate din *Hronica românilor*: „Dară eu mai zice-i-aș, remășițele romanilor celor vechi, din colonii lui Traian”, în vol. I, anul 1070, p. 318; „Tu bagă de samă că lătina aceea, carea au descoperit împăratului sfatul ungurilor, au trebuit să fie română prăsită din colonii lui Traian”, în vol. I, anul 1127, p. 334; „Din cele ce s-au zis la anii trecuți și se vor zice la anii viitori, lezne poți vedea că pre neamul românesc mai mult l-au stricat întîiu neînțelegerea între dînșii și pizma din lăuntru, carea și pre strămoșii nostri, romanii cei vechi, singură i-au mîncat, apoi pizma și fala creștinilor din vecini”, în vol. I, anul 1412, p. 571.

Dincolo de compartimentarea relativă a fiecărui an, se profilează sensuri, direcții ale evenimentelor istorice, se realizează în fața cititorului vastă mișcare politică și socială a istoriei Țărilor Române, înțeleasă în multiplele ei legături cu viața popoarelor din această parte a Europei. Gheorghe Șincai este atent nu numai la stricta datare a faptelor; el urmărește împrejurările prin cauzele lor, prin numeroasele și complexe lor relații și determinări⁶⁸. Caracterul științific, chiar dacă nu deplin conturat, constituie un deziderat al autorului care traversează întreaga lucrare. Lacunele de informație, interpretarea eronată a unor evenimente istorice sau ipoteze insuficient argumentate, regăsite în *Hronica*, își pot găsi explicațiile în caracterul nesistematizat al cercetărilor istorice ale epocii, în special pentru segmentul evului mediu, și în accesul, încă limitat, la sursele documentare pentru reprezentanții istoriografiei românești⁶⁹.

Progresul, în raport cu vechea manieră de lucru a cronografilor, este evidențiat mai întâi la nivel metodologic, prin transpunerea unui volum informațional de mari dimensiuni într-o formulă pretabilă, cu capacitate de înglobare ridicată, care se bazează pe localizarea exactă a informației utilizate, în special a celei documentare, pe conexiunea și compararea surselor, procese subordonate obiectivului de reconstituire completă, clarificată. În spatele structurii analistice rezidă o îmbinare fericită a mesajului educativ cu cel pragmatic, recuperator.

Același salt calitativ este probat și la nivelul concepției istorice la baza căreia Gheorghe Șincai așează un exercițiu istoriografic marcat de următoarele coordonate: evaluarea critică și imparțială a surselor utilizate, interesul crescut pentru cauzalitate, respingerea informației necredibile și a subiectivismului autorilor, pledoaria pentru filtrarea, departajarea surselor pentru o reconstituire istorică veridică, explicativă, susținerea utilizării surselor documentare, cărora li se acordă cea mai mare credibilitate, reconstituirea istorică în context. Aceste procedee vizibile, completate de interpretarea proprie a informației utilizate și intervențiile corectoare în textele preluate, care demonstrează o rigoare împinsă până la detaliu, constituie tot atâtea argumente în favoarea respingerii ideii de preluare mecanică și susținere a unui discurs care poartă amprente erudiției și modernității.

⁶⁸ Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai. Viața și opera*, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 205.

⁶⁹ Exemplu selectat din *Hronica românilor*: „Scrisoarea aceasta carea trbuia se remînă în original în Arhivul vlădicesc din Blaj, după reu obiceiul lor, o-au furat iezuiții și o-au trimis provincialului lor, lui Heveneși carele o-au legat între scrisorile cele multe care tot cu răpirea și cu furtișagul le-au adunat, spre paguba multora, dară mai vîrtos a ardelenilor”, în vol. III, anul 1711, p. 299.